

16.4.2020

Eduskunnan tulevaisuusvaliokunta

Asia: Lausunto oikeudenmukaisten siirtymien välttämättömyydestä Euroopan vihreän kehityksen ohjelman toimeenpanossa

Kansalaisuuden kuilut ja kuplat -hankkeen (Tackling biases and bubbles in participation, BIBU) puolesta kiitän mahdollisuudesta lausua Euroopan vihreän kehityksen ohjelmasta (COM(2019) 640 final) ja Suomen kannasta siihen (VNEUS2020-00023). Kyseessä on laaja kokonaisuus, jota täydentää Euroopan komission tiedonanto oikeudenmukaisten siirtymien toteuttamisesta (COM(2020) 14 final).

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus on edellytys johdonmukaisille politiikkatoimille

Euroopan vihreän kehityksen ohjelma tavoittelee mittavaa yhteiskunnallista muutosta, joka toteutuakseen edellyttää pitkäjänteistä tai sanotaan johdonmukaista poliittista päätöksentekoa. Johdonmukaista poliittista päätöksentekoa edistää se, että kansalaiset kokevat muutokset pääosin oikean suuntaisina. Ohjelmaa lähdetään toteuttamaan tilanteessa, jossa koronapandemia on ajanut yhteiskunnat eri puolilla Eurooppaa poikkeustilaan eikä pandemian pidemmän aikavälin vaikutuksia yhteiskunnissa vielä tunneta. Tässä suhteessa periaate *ketään ei jätetä*, joka oikeudenmukaiseen siirtymään on vahvasti kiinnitetty, on erinomainen. Sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tavoittelun olisi läpileikattava paitsi ilmastotyötä, niin ylipäänsä kaikkia politiikkoja poikkeustilan jälkeen.

Suomen vahvuus pohjoismaisena hyvinvointivaltiona on ollut, että ihmiset kokevat olevansa samassa veneessä.¹ Vaikka viime vuosina on kirjoitettu siitä, että tämän veneen pohja vuotaa samaan aikaan kun keulassa on harvojen pidot², niin yhteiskunnallinen luottamus on vielä säilynyt hyvällä tasolla. Tämä luottamus mahdollistaa sen, että yhteisiin talkoisiin osallistutaan, kunhan ne koskettavat riittävässä määrin kaikkia ja jokainen vuorollaan kantaa kortensa kekoon. Isotkin muutokset ovat mahdollisia, kunhan ne koetaan oikeudenmukaisina ja tarpeellisina.

¹ Saari, J. (2017)(toim.) Sosiaaliturvariippuvuus: Sosiaalipummit oleskeluyhteiskunnassa? <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0366-2>

² Kantola, A. & Kuusela, H. (2019) Huipputuloiset. Suomen rikkain promille. Vastapaino,

Sosiaalinen oikeudenmukaisuus osana kaikkia politiikkoja vahvistaa yhteiskunnallista luottamusta

Suomen kantana todetaan, että ilmastonmuutokseen sopeutuminen on olennaista sisällyttää kaikkiin sektoripolitiikkoihin. Oikeudenmukaisten siirtymien näkökulmasta erityisesti osallistava kasvu (inclusive growth) osuu useammalle politiikkalohkolle. Kyse on siitä, miten ihmiset voivat osallistua yhteiskuntaan ja miten he voivat toteuttaa sosiaalista kansalaisuuttaan (social citizenship). Osallistuminen yhteiskuntaan lisää ihmisten hyvinvointia ja tukee demokratiaa vahvistamalla myös poliittista osallistumista sen eri muodoissa. Mitattaessa poliittista osallistumista äänestysaktiivisuudella Suomi jää muista Pohjoismaista selvästi jälkeen.³

Euroopan vihreän kehityksen ohjelmaa lähdetään toteuttamaan tilanteessa, jossa Sanna Marinin hallituksen asettamat parlamentaariset komiteat tukevat osaltaan mahdollisuutta monipuolistaa yhteiskunnallista keskustelua eri osapuolten välillä. Näitä keskusteluja olisi syytä avata myös laajemmalle yleisölle: asiasta kiinnostuneille kansalaisille. Tekemällä päätöksenteon perusteet näkyväksi kirkastuvat poliittiset arvovalinnat. Tämä edistää edustuksellisen demokratian toteutumista kun kansalaisilla on mahdollisuus ymmärtää päätöksiin vaikuttavaa arvopohjaa.

Kuten Suomen kannassa tuodaan esille, hiilineutraaliin yhteiskuntaan siirtyminen tarkoittaa muutoksia politiikan eri sektoreilla. Tulevaisuudessa Suomessa tulisi arvioida näiden myönteisten ja kielteisten muutosten kasautumista eri väestöryhmille mutta myös eri alueille, joiden elinkeinorakenteet ja väestörakenteet poikkeavat toisistaan. Nämä arviot pitäisi tehdä myös eri aikajännteille unohtamatta lukuisten samanaikaisten muutosten yhteisvaikutuksia. Arvioiden tulisi olla niin päätöksentekijöiden kuin kansalaistenkin hyödynnettävissä.

Ongelmia ei aiheuta se, että työpaikkoja yhteiskunnallisissa muutoksissa häviää, mikäli uusia syntyy tilalle. Sen sijaan ongelmia aiheutuu, kun muutoksia ei ennakoida ja siten niihin ei pystytä varautumaan. Kokemus epäoikeudenmukaisuudesta syntyy helposti tilanteessa, jossa haitat kohdentuvat samoille ihmisryhmille tai samoille alueille, eikä myönteisille tulevaisuusodotuksille jää enää sijaa. Tällaisia negatiivisten muutosten kasaumia voi syntyä esimerkiksi energiaköyhyyden, työpaikan menetyksen ja liikkumisen kustannusten kasvun kohdentuessa samaan kotitalouteen tai yksipuolisen elinkeinorakenteen paikkakunnilla, jossa hiilineutraaliuteen siirtyminen voi viedä paitsi työpaikan, niin myös aiheuttaa omistusasunnon nopean arvon alenemisen.

Kuulujen ylittäminen ja kuplien puhkaisu

Komission tiedonannossa *Vahva sosiaalinen Eurooppa oikeudenmukaisten siirtymien toteuttamiseksi* (COM(2020) 14 final) tehdään hyviä ehdotuksia, mutta asiakirjan yhteys vihreän kehityksen ohjelmaan voisi olla vahvempi. Riittävä tavoite ei ole se, että vain kaikkein heikoimmassa asemassa olevista pidetään huolta vaan oikeudenmukainen siirtymä edellyttää ennakointia ja politiikkatoimia ennen ongelmien kasautumista.

³ Youth, democracy, and democratic exclusion in the Nordic countries (2017). Nordic Council of Ministers.

Ongelmia ehkäistään edistämällä pääsyä koulutukseen tai mahdollisuuksina parantaa osaamista kaikissa ikäryhmissä, työmarkkina-asemasta ja -tilanteesta riippumatta. Tiedonannossa mainitaan myös yhteisötalous ja yhteiskunnalliset yritykset, jotka niin ikään voivat toimia väylänä osallistumiselle mutta myös tasapainottaa alueellista kehitystä lisäämällä palvelutuotannon monimuotoisuutta. Osaamisen parantamista ja osallistumista tukee sosiaaliturva, jonka pitää toimia turvaverkkona silloin kun sosiaalinen riski (esim. työttömyys, vanhemmuus, sairaus, vanhuus) toteutuu. Osaava työvoima on yritysten etu ja vastaavasti kestävä yritystoiminta tuo yhteiskunnalle hyötyjä.

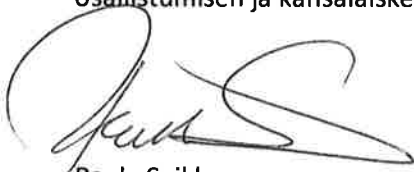
Vihreän kehityksen ohjelman toimeenpanossa haasteena oikeudenmukaisten siirtymien näkökulmasta on se, miten huomioida riittävästi paikallisia olosuhteita ja sovittaa paikalliset politiikat kansallisen ja EU-tason politiikkatoimiin. Kansalaisten luottamus yhteiskuntaan syntyy viime kädessä siitä, että arkielämä sujuu, tarvittavat palvelut ovat saavutettavissa ja yhteiskunta tulee silloin turvaksi kuin jotain ennakoimatonta elämässä tapahtuu (kuten sairaus tai työttömyys). Tässä on hienoisesti rakennettu ristiriita: arjen sujumista tuetaan parhaiten paikallista tuntemusta hyödyntäen kun taas vakuutusperiaate (sairaus, työttömyys, vanhuus) toimii paremmin isommassa poolissa. Edustuksellista demokratiaa edistää, mikäli kansalaisille pystytään selvästi kertomaan päätöksenteon rajoista ja mahdollisuuksia hallinnon eri tasoilla.

Pohjoismaisilla hyvinvointivaltioilla on etulyöntiasema murroksessa

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot osoittavat, että yhteiskunnallista luottamusta luovat pyrkimykset tasa-arvoisten mahdollisuuksien tuottamiseen ja sosiaaliset investoinnit sekä kyvykyys hakea yhteisymmärrystä tai vähintään eri osapuolten sietämiä kompromisseja vaikeissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä. Suurien murroksien aikana vaarana on, että kaikki olennaiset yhteiskunnalliset ryhmät eivät tule riittävästi edustetuiksi tai kuulluksi, mikä raivaa tilaa epäluottamukselle.

Erityisesti yhteiskunnissa, jossa eri sosiaaliryhmät eivät kohtaa ja inhimillinen vuorovaikutus tapahtuu lähinnä itsensä kaltaisten ihmisten kanssa, on helppoa rakentaa tarpeettomia vastakkainasetteluja. Pahimmillaan tästä seuraa se, että politiikkatoimia päädytään esittämään eräänlaisena nollasummapelinä. Parhaimmillaan avoin yhteiskunnallinen keskustelu lisää päätösten puntarointia ja auttaa varautumaan muutosten kielteisiin vaikutuksiin.

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot ovat kansainvälisissä vertailuissa osoittaneet oman kilpailukykyisyytensä hyvinä elinympäristöinä, mutta myös hyvinä toimintaympäristöinä yrityksille. Niillä on hyvät edellytykset edistää mittavia yhteiskunnallisia muutoksia kunhan kansalaisyhteiskunnan ja kansalaisten kanssa käydään aktiivista vuoropuhelua kirkastaen erilaisten politiikkatoimien vaihtoehdot sekä eri hallinnon tasoilla hyödynnetään kansalaisten osallistumisen ja kansalaiskeskustelun vahvistamisen mahdollisuudet.

Paula Saikkonen

Erikoistutkija, Sosiaalipolitiikan tutkimus

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

<https://bibu.fi/>

